

Османська імперія. Країни Східної Європи у XVI – першій половині XVIII століття

XVI ст. стало періодом піднесення могутності **Османської імперії**. Османи приєднали до своїх володінь території на Близькому Сході та в Північній Африці, у Східній Європі та на узбережжі Середземного моря. Наймогутнішим правителем імперії часто називають Сулеймана I Пишного.

Завдання 1. Після смерті батька Сулеймана I, султана Селіма, італійський лікар, історик, колекціонер Паоло Джовіо зауважив: «скажений лев залишив своїм наступником лагідне ягнятко». Чи відповідає така характеристика реальності?

Сулейман I був не лише видатним полководцем, а й далекоглядним правителем. Він розумів, що релігійний розкол у Європі ослаблює його противників. Оскільки головною перешкодою на шляху до підкорення Європи була імперія Габсбургів, султан на противагу ревним католикам підтримував протестантів.

Відбулися важливі зміни у законодавстві. Візьмімо до уваги те, що особливістю законів Османської імперії залишався поділ громадян держави на дві групи з різними правами та обов'язками — мусульман і немусульман.

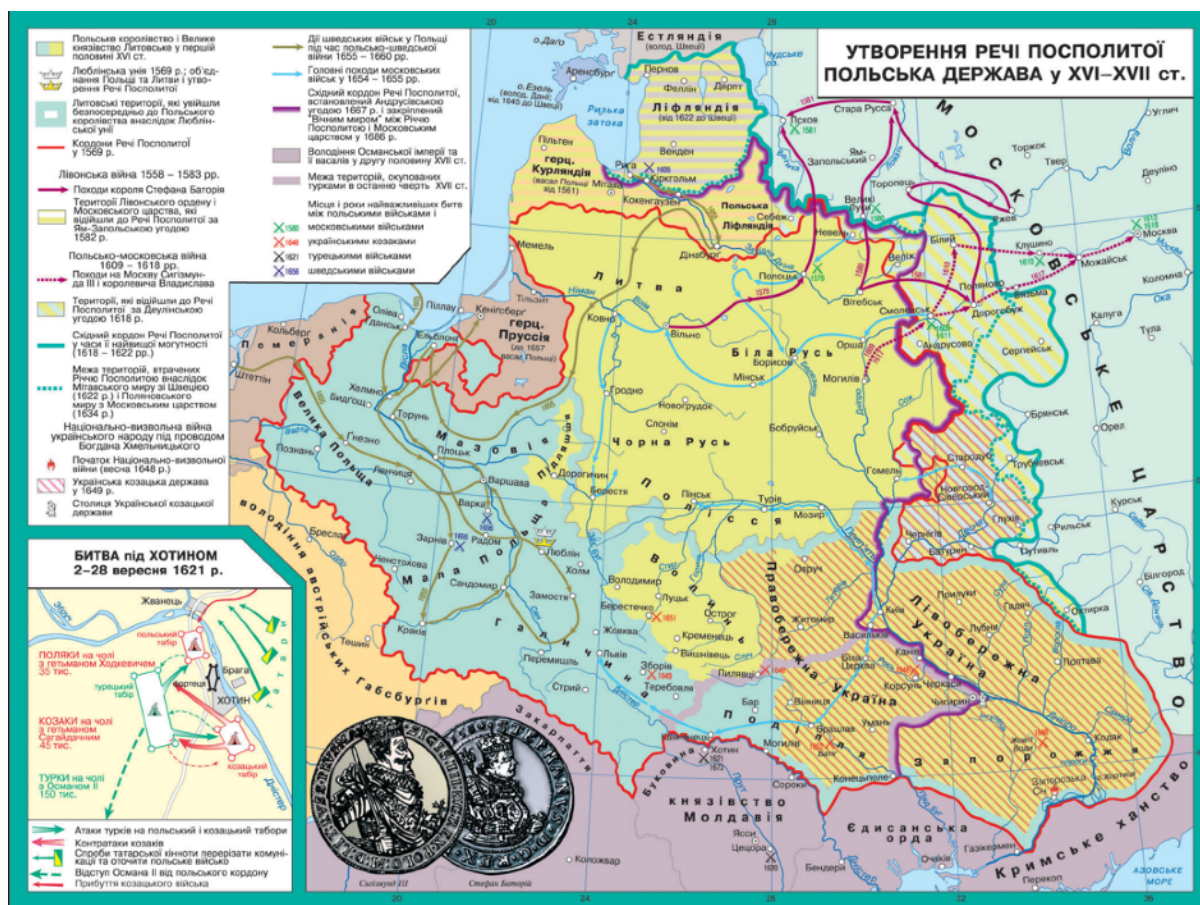
Проте завойовницькі походи вимагали величезних коштів. Через воєнні поразки зменшилося надходження здобичі, данини із загарбаних земель, рабів. Тоді уряд імперії підвищив податки з населення. У відповідь протягом 1591–1628 рр. в країні постійно виникали селянські повстання. Відтоді султанам доводилося не тільки вести війни за нові землі, а й приборкувати невдоволене населення всередині імперії. Одним із найбільших було повстання джелялі 1595–1609 рр. Криза імперії стала всеохопною.

Найганебнішою для османів поразкою став похід султана Мехмеда IV на чолі величезної армії в Австрію. Спроба захопити Відень після двомісячної облоги закінчилася повним розгромом: 12 вересня 1683 р. османську армію розбили об'єднані сили поляків та українських козаків під командуванням польського короля Яна Собеського.

Із припиненням завоювань у кінці XVII ст. почався занепад імперії. Султани не змогли ефективно протистояти кризі, тож їхня імперія поступово перетворювалася на об'єкт зазіхань інших держав.

Річ Посполита постала внаслідок союзу Королівства Польського та Великого князівства Литовського. Ми детально аналізували зміст Люблінської унії на уроках всесвітньої історії та історії України, адже події 1569 р. мали важливе значення для подальшого розвитку українських земель.

Річ Посполита була могутньою державою. Проте війни з Османською імперією та протистояння з українським козацтвом послаблювали її, а «Великий потоп» — події другої половини XVII століття ледве не призвів до зникнення Речі Посполитої з політичної карти світу.

Завдання 2. Розгляньте карту. Які події, що мали визначальний вплив на історію Речі Посполитої, позначені на ній?

Вирішальну роль у боротьбі за збереження державності відіграла шляхта. Її становище змінилося. Депутати сеймів та сеймиків могли застосувати ліберум вето (Liberum veto) — право відхилити будь-яке рішення шляхетського представницького органу. Уперше в історії польського парламентаризму сейм, який зібрався навесні 1652 р., був зірваний одним із шляхтичів — Владиславом Сіцінським, котрий наклав своє вето на сеймові ухвали. Законодавча діяльність сейму практично припинилася. У країні встановилася політична анархія. Ця криза призвела до поступового занепаду Польської держави.

Останнє піднесення Речі Посполитої припадає на часи правління короля Яна III Собеського. Ще гетьманом (головнокомандувачем армії) він завдав поразки туркам на Поділлі і в 1683 р. допоміг врятував Відень під час облоги військами Османської імперії.

Проте вже на початку XVIII ст. Річ Посполита опинилася в залежності від сусідніх держав. У кінці століття її території було поділено між Росією, Австрією та Пруссією. Чому так сталося? Дослідники стверджують, що зовнішня могутність держави не була підкріплена внутрішньою стабільністю. Багатонаціональний характер та особливості «шляхетської демократії» послаблювали внутрішні сили держави і зрештою призвели до її занепаду.

Щодо **історії Московії**, ми з вами характеризували правління Івана IV і неоднозначні наслідки його політики.

Завдяки реформам 1550-х рр. цар послабив боярство, зміцнив свою владу, посилив централізацію країни і вплив дворянства. У зовнішній політиці Іван IV докладав значних зусиль, щоб завоювати сусідні держави. Тож Московія підкорила Сибірське, Казанське й Астраханське ханства. Протистояння з Кримським ханством було невдалим для царя. У ході Лівонської війни 1558–1583 рр. була боротьба Івана IV за загарбання Прибалтики і вихід до Балтійського моря. Вона закінчилася поразкою для Московської держави. У 1564 р. у Московському царстві було запроваджено опричнину. Цар розпочав масові репресії, страти, земельні конфіскації, щоб придушити будь-яку опозицію.

Наприкінці XVI – на початку XVII ст. Московія опинилася в умовах глибокої кризи. Період отримав назву «Смутні часи» (1598–1613 рр.). Держава опинилася на межі загибелі. Смутні часи завершилися переходом московського престолу до династії Романових. Її засновником став Михайло Романов (1613–1645 рр.).

Доба правління Олексія Михайловича (1645–1676 рр.) у Московській державі стала періодом завершення формування самодержавства. Саме з цим правителем уклав Березневі статті 1654 р. Богдан Хмельницький. У ході війни з Річчю Посполитою Московія переслідувала свої цілі. Зрештою землі козацької України було поділено між обома державами. Це було закріплено Андрусівським перемир'ям 1667 року та підтверджено «Вічним миром» 1686 р.

Після смерті царя Олексія Михайловича розпочалася боротьба за трон. Зрештою царем Московської держави став Петро I. Він здійснив низку важливих реформи, які вивели країну на новий щабель розвитку і торкнулися майже всіх аспектів суспільного життя. Перетворення охопили державну систему управління, армію, економіку, культуру, побут, соціальні відносини. Але реформи здійснювалися без заздалегідь визначеного плану.

Після поїздки до Європи Петро I вирішив здобути вихід до Балтійського моря, до світових торговельних шляхів. Так розпочалася Північна війна 1700–1721 рр. Її перший етап виявився невдалим для царської армії. Петро I узявся за створення боєздатної армії та флоту. Жорстокими методами цар створив нову армію. Завдяки підвищенню податків військо отримало забезпечення. Почали розвиватися військові мануфактури на Уралі та в центрі країни.

Перелом у війні настав після Полтавської битви: у ній шведи на чолі з Карлом XII та українці, прихильники гетьмана Івана Мазепи, зазнали поразки. Перемоги у морських битвах біля мису Гангут (1714 р.) і острова Гренгам (1720 р.) остаточно схилили Швецію до миру. 30 серпня 1721 р. було укладено Ніштадтський мир, за яким Росія отримала Естляндію, Ліфляндію, Інгерманландію, частину Карелії.

Після перемоги у Північній війні Петро I 20 жовтня 1721 р. був проголошений імператором, а Росія — імперією.

Завдання 3. *Визначте спільні та відмінні риси у розвитку Османської імперії, Речі Посполитої та Московії. Підготуйте коротке повідомлення про історію Кримського ханства.*